

Kulturális alapú turisztikai potenciál vizsgálata a nagykun történelmi múlt és a jövő találkozásában

Exploring cultural-based tourism potential at the intersection of the Nagykun historical past and the future

Szerzők: Kovács Tibor¹ – Vasvári Mária²

A nagykun kulturális örökség több, ma különböző országokhoz tartozó település közös történelmi és identitásbeli kapcsolódási pontja. Jelen kutatás célja annak vizsgálata, hogy a közös nagykun kulturális örökség miként alakítható turisztikai erőforrássá, és milyen tényezők befolyásolják a határokon átnyúló örökség alapú turizmus fenntarthatóságát. A vizsgálat négy, történetileg összekapcsolódó településre terjedt ki: Karcag, Kisújszállás, illetve a bácskai (Vajdaság) Bácskossuthfalva és Pacsér. Az alkalmazott módszertan statisztikai elemzéseket és 23 félig strukturált interjút foglalt magában. Az eredmények szerint a nagykun örökség – különösen a gasztronómia, a pásztorkultúra, a népi hagyományok és a kollektív emlékezet – jelentős turisztikai potenciállal rendelkezik. Ugyanakkor a demográfiai hanyatlás, az elöregedés és a fiatalok elvándorlása veszélyezteti az örökség közösségi fenntartását. A kutatás igazolja, hogy a kulturális turizmus hosszú távú fenntarthatósága nem csupán az attrakciók meglététől, hanem a helyi közösségek demográfiai és társadalmi rezilienciájától is függ.

The aim of the research is to explore how the shared cultural heritage of the NagyKunság region can be transformed into a tourism resource and to identify the factors influencing the sustainability of cross-border heritage-based tourism. The study focuses on four historically interconnected settlements: Karcag and Kisújszállás in Hungary and Bácskossuthfalva and Pacsér in Bačka (Vojvodina), Serbia. The applied methodology combined quantitative and qualitative approaches. Statistical analyses and 23 semi-structured interviews were conducted to examine cultural identity, heritage transmission and tourism potential. The results indicate that NagyKun heritage – particularly gastronomy, pastoral traditions, folk culture and collective memory – represents significant tourism potential. However, demographic decline, population ageing and the out-migration of younger generations threaten the community-based preservation of heritage. The research confirms that the long-term sustainability of cultural tourism depends not only on the presence of attractions, but also on the demographic and social resilience of local communities.

Beérkezett/Received: 2026. 03. 28. Elfogadva/Accepted: 2026. 07. 25.

Kulcsszavak: NagyKunság, Bácska, kulturális örökség, nagykun identitás, határon átnyúló turizmus.

Keywords: NagyKunság, Bačka, cultural heritage, NagyKun identity, cross-border tourism.

1. Bevezetés

A kulturális örökségturizmus a globális turizmus egyik legdinamikusabban bővülő területe, különösen a vidéki és periférikus térségekben, ahol a

gazdasági megújulás a helyi identitással kapcsolódik össze (RICHARDS 2021). A közép-európai határ menti régiók sok esetben megosztott, de közös kulturális terek, ahol a kulturális kohézió erősebb, mint a politikai határok (HARDI 2004, HARDI et al. 2021). A kulturális alapú fejlesztés egyszerre kínál gazdasági diverzifikációt és kulturális fenntarthatóságot (TIMOTHY 2011).

A kulturális örökségre épülő turizmus fenntarthatóságának egyik alapvető feltétele, hogy az örökségi elemek ne csupán fizikai formájukban

¹ tudományos főmunkatárs, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, kovacs.tibor@uni-mate.hu, <https://orcid.org/0009-0000-8991-9889>

² egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem, vasvari.maria@science.unideb.hu, <https://orcid.org/0000-0001-6238-532X>

maradjanak fenn, hanem a helyi közösségek mindennapi életének és identitásának is részét képezik. Az UNESCO (2003) szerint a szellemi kulturális örökség megőrzése elsősorban az azt hordozó közösségek aktív részvételén, valamint az intergenerációs tudásátadáson alapul. Ebből következően a kedvezőtlen demográfiai folyamatok – a népességfogyás, az elöregedés és a fiatalok elvándorlása – nemcsak társadalmi, hanem kulturális és turisztikai szempontból is jelentős kockázati tényezőt jelentenek.

A kulturális turizmus szakirodalma hangsúlyozza, hogy a turisztikai vonzerő alapját az autentikus helyi kultúra és a közösség által fenntartott hagyományok jelentik (TIMOTHY 2011, ASHWORTH-LARKHAM 2013, SMITH 2015). Az örökségi értékek hosszú távú hasznosíthatósága ezért szorosan összefügg a közösségi rezilienciával, vagyis a képességgel, hogy a helyi társadalom alkalmazkodni tudjon a gazdasági és demográfiai változásokhoz, miközben megőrzi kulturális identitását (RUIZ-BALLESTEROS 2011). A közösségi részvétel hiánya és a hagyományok megszakadó átörökítése az örökség turisztikai értékének fokozatos csökkenéséhez vezethet (GARROD-FYALL 2000).

A hazai kutatások rámutatnak arra, hogy a kulturális örökség turisztikai hasznosítása nem választható el a helyi társadalmi folyamatoktól. MICHALKÓ és szerzőtársai (2018) a társadalmi innováció szerepét hangsúlyozzák a turizmus fenntartható fejlődésében, míg SULYOK és társai (2024) igazolják, hogy a kulturális fogyasztás intenzitását a társadalmi és demográfiai különbségek befolyásolják. BACSI és TÓTH (2020) arra mutatnak rá, hogy az örökségi erőforrások önmagukban nem biztosítanak versenyképes turisztikai kínálatot, annak sikeréhez aktív helyi közösségek és megfelelő társadalmi háttér szükséges. Mindezek alapján a kulturális örökségre épülő turizmus fenntarthatósága nem kizárólag az örökségi értékek meglététől, hanem azok közösségi újratermelődését biztosító demográfiai és társadalmi feltételektől is függ.

A Nagykunság évszázadok óta meghatározott természet- és kultúrföldrajzi régió, amely identitását a nagykun eredet, a redemptió³ és a sajátos paraszt-polgári fejlődési út formálta (ÖRSI 2010, BARTHA 2018). Társadalmát a 18–19. századtól az autonómia, a redemptus öntudat és a mezővárosi hagyomány jellemezte. A térség gazdasági-táji átalakulását a Tisza-szabályozás, a tanyarendszer kialakulása, majd a 20. századi nagyüzemi mezőgazdaság és tájhomogenizáció határozta meg (DUCZA

2013, TÓTH 2013). A korabeli relatív túlnépesedés és földhiány a 18. század végén kivándorlást eredményezett, amely a bácskai nagykun közösségek kialakulásához vezetett (KISS 1959, TÁLASI 1977, BARTHA 2018). A rendszerváltás utáni agrár- és gazdasági szerkezetváltás tovább erősítette a periferizálódást (TÓTH 2013).

Jelen tanulmány célja feltárni, miként alakíthatók a közös nagykun múlt narratívái turisztikai vonzerővé, és mely tényezők határozzák meg a határokon átnyúló, fenntartható együttműködést. A vizsgálat illeszkedik az EU irányelveihez, amelyek a kulturális örökséget a területi kohézió erősítésének eszközeként értelmezik (EUROPEAN COMMISSION 2022). A kutatás turizmusföldrajzi és örökség-gazdálkodási megközelítést alkalmaz, vizsgálva azt, hogy a materiális és immateriális nagykun örökség milyen feltételek mellett válhat tudatosan menedzselte turisztikai erőforrássá.

A kutatás térbeli fókuszá indokolt. Karcag és Kisújszállás kiválasztását három érv támasztja alá: a vizsgált települések a Nagykunság legnagyobb és legjelentősebb örökségközpontjai, a nagykun identitás fő hordozói; a bácskai nagykun települések (Bácskossuthfalva, Pacsér) lakói nagyjából közvetlenül e két városból települtek ki, így örökségük összehasonlíthatósága kulturális leszármazáson alapul; a *forrástelepülés-céltér modell* (egy kulturális örökség kiindulási helye és annak egy másik helyen való továbbélése) biztosítja a vizsgálat kezelhetőségét és tudományos érvényességét (az egész Nagykunság bevonása torzította volna a kulturális transzfer vizsgálatát). Bácskossuthfalva és Pacsér korai lakosai nagyjából Karcagról és Kisújszállásról származtak, és máig őrzik ennek emlékezetét. Kulturális gyakorlataik jól mutatják a nagykun örökség diaszpórábeli adaptációját, a legnagyobb kulturális kontinuitást és a legjobban rekonstruálható örökségátadási folyamatokat. A kiválasztott vizsgálati minta koncentrált, összehasonlítható és módszertanilag indokolt. A kutatás során megfogalmazott kérdéseink a következők:

- Milyen kulturális örökségelemek jellemzik a történelmi Nagykunság és a bácskai nagykun települések közösségeit, és milyen hasonlóságok, illetve különbségek figyelhetők meg az örökség megőrzése, továbbadása és rezilienciája terén?
- Hogyan alakul a nagykun identitás a történelmi központi és a diaszpórában élő közösségekben, és milyen szerepe van a kollektív emlékezetnek és a kulturális gyakorlatok fennmaradásának?

³ 1745-ben a Jászkun kerület lakosságának közös erőfeszítéssel megvalósított önmegváltása.

- Mely tényezők befolyásolják a nagykun kulturális örökség turisztikai értelmezhetőségét és hasznosíthatóságát, különös tekintettel a materiális és immateriális örökségi elemekre?
- Hogyan járulhat hozzá a kulturális örökség turisztikai értelmezése a nagykun közösségek identitásának és kulturális rezilienciájának erősítéséhez?

2. Módszertan

A vizsgált négy település – a vajdasági Bácskossuthfalva és Pacsér, valamint a magyarországi Kisújszállás és Karcag – társadalmi-gazdasági

profilja mutat hasonlóságokat és különbségeket. Vajdaság Szerbia autonóm tartománya, amelynek egyik történelmi-földrajzi tájegysége Bácska. Mind alacsony népsűrűségű, tartós népességfogyással és demográfiai terhekkel bírnak (előregedés, elvándorlás). Gazdaságuk agrárjellegű: Bácskossuthfalván és Pacséron családi gazdaságok és falusi szolgáltatások dominálnak, Kisújszállás és Karcag agrárbázisú, de diverzifikált, ipari és szolgáltató elemekkel.

Az 1. és a 2. táblázat a mintaterületek fő kulturális turisztikai attrakcióit foglalják össze.

A kutatás során a kulturális örökség és a területi integráció vizsgálatához kvalitatív és kvantitatív módszereket alkalmaztunk (KOVÁCS et al.

1. táblázat

Karcag és Kisújszállás fő kulturális turisztikai attrakciói

<i>Turisztikai attrakció/termék</i>	<i>Nagykun identitás elemei/kulturális érték</i>	<i>Turisztikai érték/vonzóerő</i>
Nagykunsági Tájház (Karcag)	19. sz. paraszti lakáskultúra, hagyományos berendezések	Kulturális, történelmi turizmus; autentikus nagykun életmód bemutatása
Györffy István Nagykun Múzeum (Karcag)	Nagykun történelmi leletek, identitás	Művészeti-történelmi kiállítás; turisztikai vonzóerő a nagykun örökség iránt érdeklődőknek
Karcagi Birkafőző Fesztivál	Birkaételek, nagykun pásztorkultúra	Gasztfesztivál, közösségi esemény, identitásélmény
Kun Világtalálkozó	Diaszpóra, nagykun népzene, tánc	Nagy nemzetközi esemény, identitás erősítése
Karcagi Szélmalom (Gál-féle)	Népies építészeti, agrártörténet	Műemlék, fotópont
Zádor-híd és kunhalmok	Nagykun táji örökség	Kirándulás, történelmi túrák
Vigadó Kulturális Központ (Kisújszállás)	A kulturális programok zászlóshajója, a kulturális élet központja	Szeccsziós építészeti érték; a rendezvény- és közösségi turizmus multifunkcionális központja
Kisújszállási Néprajzi Kiállítóterem	Nagykun kultúra, agrárius örökség	Kulturális turizmus, helytörténelmi élmény
Kisújszállási Református Templom	Vallási hagyományok, nagykun közösség	Kultúrturizmus, épített és vallási örökség
Horváth-tanya (Kisújszállás)	Tanyasi élet, nagykun agrárius hagyományok	Élménytúrák, családi turizmus
Süsü Családi Fesztivál; Kivilágos Kivirradtig Fesztivál	Nagykun gyermek-irodalmi, valamint gasztrokultúra; Csukás István- emlékek	Élményturizmus, oktató programok, családi látogatások

Forrás: saját szerkesztés

2. táblázat

Pacsér és Bácskossuthfalva fő kulturális turisztikai attrakciói

<i>Turisztikai attrakció/termék</i>	<i>Nagykun identitás elemei/kulturális érték</i>	<i>Turisztikai érték/vonzóerő</i>
Kossuth-emlékmű és emlékpark (Bácskossuthfalva)	A helyi történelmi identitás fontos eleme	Kulturális, történelmi turizmus
Katolikus és református templom (Bácskossuthfalva)	Vallási hagyományok, nagykun közösség	Kultúrturizmus, épített és vallási örökség
A „Mikszáth-kapcsolat” (Bácskossuthfalva)	Magyar irodalmi értékek helyi megjelenése	Kulturális turizmus
Szüreti fesztivál, termésünnep, mézfesztivál (Bácskossuthfalva)	Mezőgazdasági örökség	Agro- és gasztroturizmus
Művészeti gyűjtemény és alkotói kolónia (Bácskossuthfalva)	Nagykun kultúra, identitás	Élő, alkotó közösség, művésztaborok
Református templom (Pacsér)	Vallási hagyományok, nagykun közösség	Kultúrturizmus, épített és vallási örökség
Falunapi ünnepség (Pacsér)	Kun identitás, mezőgazdasági örökség	Agro- és gasztroturizmus

Forrás: saját szerkesztés

2025). A nagykun és bácskai nagykun közösségek összehasonlítását a kulturális transzfer, a hagyomány-reziliencia és a turisztikai hasznosíthatóság elméleteire alapoztuk. Az örökségi elemek térbeli eloszlását kulturális térképezéssel (ethno-kartográfia), a 18–19. századi vándorlási útvonalak felhasználásával vizsgáltuk (KISS 1959).

Felhasználtuk a releváns statisztikákat (a magyarországi Központi Statisztikai Hivatal és a Szerb Köztársaság Statisztikai Hivatal adatai), valamint a fejlesztési dokumentumokat. Az adatokból (3. táblázat) statisztikai elemzéseket végeztünk (korrelációs elemzések, indexálás).

résztevők 12 demográfiai tényezőt értékelték 0–8-as skálán, ahol a magasabb érték súlyosabb problémát jelzett. A skálás értékeléseket szabad szöveges megjegyzésekkel és személyes tapasztalatokkal lehetett kiegészíteni, továbbá az interjú során a válaszokhoz kapcsolódó, előre nem rögzített kiegészítő kérdéseket is feltettünk.

Az interjúk 30–40 percig tartottak. A személyes interjúk során a válaszokat és a kiegészítő megjegyzéseket tartalmi jegyzetekben rögzítettük, hangfelvétel nem készült, ezért szó szerinti interjú-átiratok sem állnak rendelkezésre. Az adatfelvétel személyes és online formában is történt. A bácskai

3. táblázat

A vizsgálati területek legfőbb statisztikai adatai

Mutató	Pacsér	Bácskossuthfalva	Kisújszállás	Karcag
Ország	Szerbia (Vajdaság)	Szerbia (Vajdaság)	Magyarország	Magyarország
Népességszám (csúcsidőszak)	4332 fő (1953)	6052 fő (1961)	13817 fő (1949)	25551 fő (1960)
Népességszám (1990/1991)	3313 fő	4416 fő	13160 fő	23828 fő
Népességszám (2011)	2580 fő	3923 fő	11397 fő	20606 fő
Népességszám (2022)	1806 fő	2812 fő	10049 fő	18525 fő
Népességváltozás (2011–22)	-30,0% (kritikus)	-28,3% (erős)	-11,4% (mérsékelt)	-10,1% (mérsékelt)
Legnagyobb nemzetiség (2022)	magyar (59%)	magyar (75%)	magyar (92%)	magyar (90%)
Idősek aránya (65+)	26%	24%	21,80%	20,50%
Gyermekek aránya (0-14 éves)	11%	12%	14,20%	15,10%
Munkanélküliség	~5%	~4-5%	3,80%	4,20%

Forrás: a magyarországi Központi Statisztikai Hivatal (<https://www.ksh.hu/>) és a szerbiai statisztikai hivatal (<https://www.stat.gov.rs/en-us/>) adatai alapján

A kutatás 2023 és 2025 között, etnográfiai terepmunka keretében zajlott, amelynek során összesen 23 félig strukturált interjút készítettünk a Nagykinság (Karcag, Kisújszállás), valamint a Bácska (Bácskossuthfalva, Pacsér) nagykun közösségeinek tagjaival. Az interjúalanyokat célzott mintavétellel választottuk ki, majd a résztvevők ajánlásai alapján hólabda-mintavétellel bővítettük a mintát. A kezdeti résztvevők a települések közéletében, intézményi és civil életében meghatározó szerepet betöltő személyek voltak, többek között polgármester, jegyző, iskolaigazgató, egyházi vezető, civil szervezet vezetője és orvos. A mintavétel célja nem a statisztikai reprezentativitás, hanem a témában releváns és változatos tapasztalatok feltárása volt.

Az adatfelvételhez előre kialakított, valamennyi résztvevő számára azonos kérdéssort alkalmaztunk, amely elsősorban zárt, 0–8-as skálán értékelendő kérdésekből állt. A kérdések fő témakörrei a kulturális örökség mindennapi megjelenése, a nagykun identitás és annak változása, a migráció és elvándorlás, az emlékezet és hagyományörzés, valamint a turisztikai lehetőségek voltak. A

mintaterületen a távolság miatt egyes résztvevők a kérdéssort online töltötték ki.

A 0–8-as skálán kapott válaszokat leíró módon elemeztük. A megjegyzéseket és a kiegészítő kérdésekre adott válaszokat tematikus kvalitatív elemzés keretében vizsgáltuk. Az ismétlődő tartalmakat témák szerint csoportosítottuk, majd ezek alapján elemeztük a nagykun identitás, a migráció és elvándorlás, az emlékezet és hagyományörzés, valamint a kulturális örökség turisztikai hasznosításának kérdéseit. Az adatok feldolgozásához az MsOffice és az IBM SPSS Statistics 29 programot használtuk.

3. Eredmények

3.1. A KÖZÖS NAGYKUN KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG DIMENZIÓI

A Nagykinság lakói ma is erős nagykun identitást ápolnak, amely a redemptióra és a közös történelmi múltra épül (ÖRSI 2010, BARTHA 2018). A kunokra jellemző „konok, nyakas, kálvinista” karakter a hagyományos önkép része. Az identitás

a mindennapi kulturális gyakorlatokban, a tárgyi örökségben és a közösségi emlékezetben is tovább él. A kutatás alapján ennek legjellemzőbb megnyilvánulásai a következők:

- *Gasztronómia*: a juhús-fogyasztás és a kun-sági birkapörkölt keleti eredetű hagyomány (BARTHA 2016), akárcsak a boza (kölesből erjesztett, csekély alkoholtartalmú, savanykás ital). Ezek a kulturális turizmusban könnyen közvetíthető, magas élményértékű elemek.
- *Tárgyi kultúra és viselet*: a pásztorkultúra eszközei (például karikásosstor, szűr) és a kunokra jellemző kunkék/lila gyász több településen a 20. századig fennmaradt.
- *Folklor és néphit*: a kunhalmokhoz kötődő epikus hagyományok, a török eredetű kiszámolók és a táltoshit elemei mind a keleti örökséget tükrözik.

3.2. A KIRAJZÁS ÖRÖKSÉGE ÉS A KULTURÁLIS TRANSZFER

A kunok az 5–7. században, az Amur vidékén váltak önálló etnikummá. A kitajok nyomására a 10–11. században nyugat felé vándoroltak, majd a 11. század végére az Al-Dunáig terjesztették ki szállásterületüket. A mongol hódítás előtt Kötöny vezetésével érkeztek Magyarországra, ahol IV. Béla 1239-ben telepítette le őket. Kötöny 1241-es meggyilkolása után a kunok kivonultak, majd a tatárjárást követően, 1246 körül visszatértek. A 13–14. században kialakultak a kun székek, a 18. században pedig a Jászkun redemptió (1745) helyreállította korábbi kiváltságaikat. A Nagykunság relatív túlnépesedése miatt az 1780-as években jelentős áttelepülés indult Bácskába: először Kunhegyesről (1784) és Kisújszállásról (1786) több mint 1000 fő költözött új településekre (KISS 1959). A 19. században megszűnt a Jászkun Kerület, majd az 1990-es évektől újjáéledt a kun hagyományörzés. A bácskai közösségekben a helyi kulturális hatásokkal ötvöződve sajátos, hibrid nagykun identitás alakult ki, amelyet többek között a pacséri kunbálvány, illetve a Karcagon megrendezett Kunok Világtalálkozóinak kihelyezett bácskai programjai is jelképeztek.

A kunok vándorlástörténete a kulturális turizmus fontos erőforrása lehet, mert segíti a történeti folyamatok és a helyi identitás megértését. A migráció, a közösségi alkalmazkodás és a hagyományörzés története tematikus útvonalak, múzeumi kiállítások, fesztiválok és interaktív programok

alapját adhatja. Az olyan történelmi események, mint a kunok betelepítése vagy a Hód-tavi csata⁴, hozzájárulnak a hiteles turisztikai narratívák kialakításához, miközben a kun örökség erősítheti a helyi identitást és növelheti a térség turisztikai vonzerejét.

3.3. A VIZSGÁLT TÉRSÉGEK LEGFONTOSABB DEMOGRÁFIAI MUTATÓI

A vizsgált települések demográfiai pályái jelentős különbségeket mutatnak. Míg a magyarországi mintaterületeken (Karcag, Kisújszállás) 2011 és 2022 között 10–11%-os népességszökkenés következett be, addig a vajdasági településeken (Bácskossuthfalva, Pacsér) a fogyás elérte a 27,4%-ot (PALUSEK 2025). A vajdasági településeken a népességvesztés már a rendszerváltást megelőzően megindult és később felgyorsult, míg a magyarországi kisvárosokban a városi funkciók, az intézményi háttér és a gazdasági diverzifikáció átmenetileg mérsékelte a folyamatot.

A korrelációelemzés szerint a település népességszáma és a népességváltozás között erős pozitív kapcsolat mutatható ki ($r = 0,93$), míg az időskorú népesség aránya és a népességváltozás között rendkívül erős negatív összefüggés áll fenn ($r = -0,95$). Eredményeink összhangban állnak a periférikus térségek demográfiai leépülését bemutató nemzetközi kutatásokkal (STOCKDALE 2016, ESPON 2017).

A sztenderdizált népességindex alapján a vajdasági települések 2022-re történeti népességmaximumuk kevesebb mint felét őrizték meg (Pacsér: 41,7%; Bácskossuthfalva: 46,5%), míg Karcag és Kisújszállás még a korábbi népesség 70–73%-ával rendelkezett. Az átlagos éves népességfogyás a vajdasági településeken (1,08–1,24%) több mint kétszerese volt a magyarországi kisvárosokénak (0,44%). Az öregedési index és az eltartottsági ráta szintén kedvezőtlenebb képet mutatott a vajdasági közösségekben.

A népességszökkenés okai is eltérnek. A vajdasági településeken a veszteség közel 60%-a elvándorlásból származik, elsősorban a 20–40 éves korosztály körében, míg a magyarországi kisvárosokban a fogyás döntően természetes népmozgalmi eredetű.

Az átlagos éves népességfogyás és az öregedési index együttes értelmezése egy mélyebb strukturális folyamatra, az úgynevezett *generációs olló* kialakulására utal, amelyben a fiatal, reprodukcióra

⁴ Az 1282-es Hód-tavi csata IV. (Kun) László király és a fellázadt kunok között zajlott a Hód-tó környékén. A csatában IV. László serege győzelmet aratott a kunok felett, akiknek egy része ezt követően behódolt a királynak, más részük pedig elhagyta az országot. A Hód-tavi ütközet a kunok magyarországi történetének jelentős eseménye volt, amely fontos állomást jelentett a kunok integrációjának és letelepedésének folyamatában.

és innovációra képes korosztályok elvándorlása együtt jár a helyben maradó népesség gyors elöregedésével. Ez a folyamat különösen a vajdasági nagykun közösségek kulturális és demográfiai rezilienciáját veszélyezteti. Ugyanakkor az interjúk arra is rámutattak, hogy a kisebbségi létben élő bácskai nagykun közösségek identitástudata erősebb és tudatosabban őrzött, ami a kulturális örökség megőrzése szempontjából sajátos rezilienciaforrásnak tekinthető.

3.4. A FÉLIG STRUKTURÁLT INTERJÚK EREDMÉNYEI

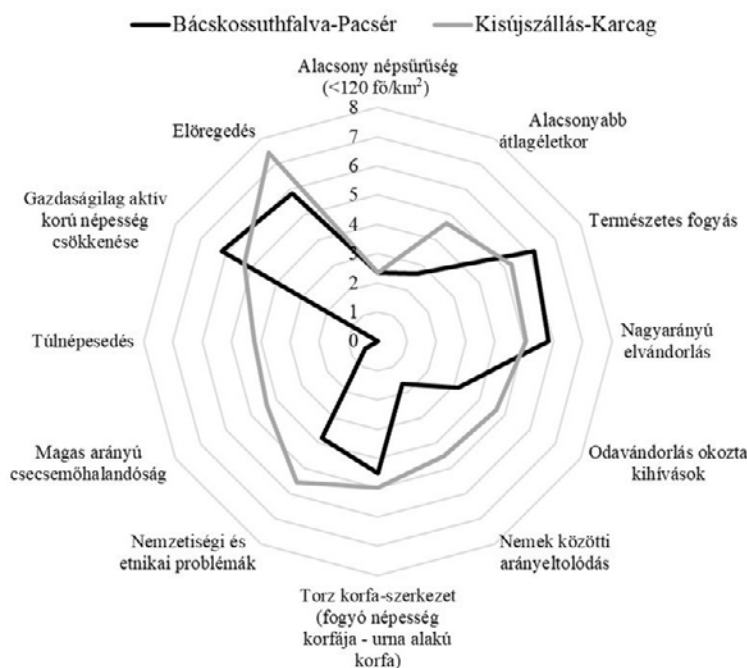
Kérdéseinkre a magyarországi mintaterületről 11, a Szerbiában lévő bácskai mintaterületről 12 prominens személy válaszolt. Az 1. ábra az interjúk során megkérdezett résztvevők településük demográfiai helyzetére vonatkozó értékeléseit mutatja. A válaszok alapján a két mintaterület problémástruktúrája jól elkülöníthető.

A bácskai mintaterületen (Bácskossuthfalva, Pacsér) ezzel szemben a válaszadók elsősorban a természetes fogyást és az elvándorlást emelték ki, míg az átlagéletkorral és a nemzetiségi-etnikai viszonyokkal kapcsolatban kedvezőbb értékeléseket adtak. A válaszok alapján tehát a két térség eltérő demográfiai kihívásokkal szembesül: a magyarországi mintaterületen az öregedő korstruktúra és az aktív korú népesség hiánya, míg a bácskai közösségekben a népességvesztés és a migráció jelenti a leg súlyosabb problémát.

A 4. táblázat az interjúk során megkérdezett résztvevők által érzékelt demográfiai problémák súlyosságát foglalja össze. A magyarországi mintaterületen (Kisújszállás-Karcag) a válaszadók az alacsony népsűrűséget, a természetes fogyást, az elvándorlást, a gazdaságilag aktív korú népesség csökkenését és különösen az előregedést ítélték a leg súlyosabb kihívásoknak. A bácskai mintaterületen (Bácskossuthfalva-Pacsér) a válaszadók ugyan szintén érzékelték

1. ábra

A mintaterületek demográfiai tényezőinek válaszadók általi megítélése

Forrás: saját szerkesztés

A magyarországi mintaterületen (Karcag, Kisújszállás) a válaszadók az előregedést, a gazdaságilag aktív korú népesség csökkenését, valamint a torz korfát ítélték a leg súlyosabb problémáknak. Többen utaltak arra is, hogy a nemek arányának kedvezőtlen alakulása hosszabb távon tovább nehezítheti a helyi közösségek megújulását.

demográfiai problémákat, azonban ezek többségét mérsékeltébb súlyúnak értékelték. Az odavándorlással összefüggő kihívásokat mindkét térségben kevésbé jelentősnek tartották, míg a nemek arányának eltolódását és a korstruktúra torzulását jellemzően enyhe vagy közepes problémaként jellemezték. A csecsemőhalandóságot

és a túlnépesedést a megkérdezettek egyik mintaterületen sem tekintették meghatározó demográfiai problémának.

nyugszik, ami hosszabb távon is kedvezőbb feltételeket teremthet a kulturális turizmus számára.

4. táblázat

A mintaterületeken jelentkező demográfiai problémák mértéke

Kisújszállás-Karcag					Demográfiai mutatók					Bácskossuthfalva-Pacsér				
D					Alacsony népsűrűség (<120 fő/km ²)					D				
I					Alacsonyabb átlagéletkor					E				
J					Természetes fogyás					L				
J					Nagyarányú elvándorlás					K				
I					Odavándorlás okozta kihívások					F				
I					Nemek közötti arányeltolódás					B				
J					Torz korfa-szerkezet (fogyó népesség korfája - urna alakú korfa)					H				
K					Nemzetiségi és etnikai problémák					G				
H					Magas arányú csecsemőhalandóság					A				
H					Túlnépesedés					A				
J					Gazdaságilag aktív korú népesség csökkenése					L				
N					Előregedés									
A: Elhanyagolható	B: Enyhén jelentéktelen	C: Közepesen jelentéktelen	D: Észrevehető kisebb	E: Jelentősen észrevehető kisebb	F: Enyhén mérsékelt	G: Közepesen mérsékelt	H: Érezhetően közepes	I: Jelentősen mérsékelt	J: Enyhén súlyos	K: Közepesen súlyos	L: Jelentősen súlyos	M: Súlyos	N: Kritikus	
0-1	1,01-1,5	1,51-2	2,01-2,5	2,51-3	3,01-3,5	3,51-4	4,01-4,5	4,51-5	5,01-5,5	5,51-6	6,01-6,5	6,51-7	7-8	

Forrás: saját szerkesztés

Az interjúk alapján a magyarországi mintaterület (Kisújszállás-Karcag) válaszadói az előregedést, a gazdaságilag aktív korú népesség csökkenését, a nemek közötti arányeltolódást és a torz korfát ítélték a legsúlyosabb demográfiai kihívásoknak. Megítélésük szerint ezek a folyamatok a kulturális örökség továbbadását is veszélyeztetik, mivel a fiatal generációk csökkenő jelenléte nehezíti a hagyományok, a kézműves mesterségek, valamint a népzenei és néptáncos örökség átörökítését, ezáltal a kulturális turizmus autentikus kínálatát is szűkítheti.

A bácskai mintaterületen (Bácskossuthfalva-Pacsér) a válaszadók elsősorban a természetes fogynást és az elvándorlást emelték ki meghatározó problémaként, ugyanakkor az átlagéletkort és a közösségi-etnikai viszonyokat kedvezően értékelték. A megkérdezettek szerint ennek köszönhetően a helyi közösségi élet és a hagyományörzés jelenleg stabilabb alapokon

3.5. A DEMOGRÁFIAI HELYZET HATÁSA A KULTURÁLIS TURIZMUS FENNTARTHATÓSÁGÁRA

A statisztikai elemzések és a félig strukturált interjúk eredményeinek együttes értelmezése azt mutatja, hogy a demográfiai folyamatok nem csupán a települések társadalmi szerkezetét alakítják, hanem közvetlenül befolyásolják a kulturális örökség turisztikai hasznosíthatóságát is. Az objektív demográfiai mutatók és a helyi szereplők percepciói magas fokú összhangot mutatnak, ami megerősíti, hogy a kulturális turizmus jövője szempontjából a közösségek demográfiai állapota meghatározó tényező.

A magyarországi mintaterületeken a 2011-2022 közötti népességszökkenés 10-11% volt, amely jelentősen elmarad a vajdasági településeken mért 27,4%-os visszaeséstől. Az interjúk ugyanakkor arra hívták fel a figyelmet, hogy a helyi közösségek

nem a népességfogyás mértékét, hanem elsősorban az elöregedést és a gazdaságilag aktív korú népesség csökkenését tekintik a kulturális örökség fennmaradását veszélyeztető tényezőknek. Ez összhangban áll a statisztikai elemzés eredményeivel, amely rendkívül erős negatív kapcsolatot mutatott ki az időskorú népesség aránya és a népességváltozás között ($r = -0,95$). Az eredmények arra utalnak, hogy a kulturális turizmus szempontjából a korstruktúra kedvezőtlen átalakulása nagyobb kockázatot jelenthet, mint maga a népességszám csökkenése.

A vajdasági mintaterületeken a történeti népességmaximum kevesebb mint fele maradt fenn (Pacsér: 41,7%; Bácskossuthfalva: 46,5%), miközben az átlagos éves népességfogyás (1,08–1,24%) több mint kétszerese volt a magyarországi települések értékének (0,44%). Az interjúk ezt azzal egészítették ki, hogy a válaszadók szerint a 20–40 éves korosztály elvándorlása elsősorban azokat a közösségi szereplőket érinti, akik a hagyományörző rendezvények, a kézműves tevékenységek és a helyi kulturális programok szervezői vagy jövőbeni továbbvivői lehetnének. Ennek következtében a demográfiai veszteség nemcsak a lakónépesség számának csökkenésében jelenik meg, hanem a kulturális örökség újratermelő képességének gyengülésében is.

Ezzel szemben a bácskai települések kulturális kínálata nagyobb arányban épül közösségi részvételre, élő hagyományokra és helyi rendezvényekre, ezért különösen érzékeny az elvándorlásra és a generációváltás hiányára. Ugyanakkor az interjúk azt is jelezték, hogy a kisebbségi létből fakadó erősebb identitástudat és közösségi kohézió jelenleg részben ellensúlyozza ezeket a kedvezőtlen demográfiai folyamatokat.

A kulturális turizmus fenntarthatóságát három, egymással szorosan összefüggő demográfiai tényező határozza meg: a népességmegtartó képesség, a generációk közötti tudásátadás folyamatossága és a helyi közösségek társadalmi kohéziója. A kulturális örökség turisztikai értéke ezért nem kizárólag az örökségi elemek meglététől függ, hanem attól is, hogy rendelkezésre áll-e az a közösségi és demográfiai háttér, amely biztosítani tudja azok hiteles továbbélését és interpretációját. Ez arra utal, hogy a demográfiai reziliencia a kulturális turizmus hosszú távú versenyképességének egyik alapvető feltétele.

A statisztikai elemzések és az interjúk eredményeinek összevetése alapján a legfontosabb demográfiai folyamatok és azok kulturális turizmusra gyakorolt hatásait az 5. táblázat mutatja.

5. táblázat

A mintaterületek demográfiai folyamatai és azok hatása a turizmusra

Demográfiai jelenség	Karcag – Kisújszállás	Bácskossuthfalva – Pacsér	Turisztikai jelentőség
Népsűrűség	Magasabb, városi koncentráció	Alacsony, periférikus	Kisebb közönség- és önkéntesbázis, korlátozottabb kulturális kínálat
Természetes fogyás	Erős, kritikus szint	Közepes, enyhébb	Csökken a hagyományörző közösségek utánpótlása, nehezebbé válik a kulturális programok fenntartása
Elöregedés/korfa torzulás	Kiemelkedő, kritikus	Mérsékelt	Gyengül a generációk közötti tudásátadás, veszélybe kerülnek az immateriális örökségi elemek
Migráció/elvándorlás	Fiatalkorú férfiak elvándorlása, etnikai betelepülés jelentős	Fiatalkorú férfiak elvándorlása, kevés bevándorlás	Csökken a rendezvényszervezésben és örökségközvetítésben részt vevő aktív korosztály
Nemi arányeltolódás	Fiatalkorú férfiak hiánya, női többlet	Hasonló, de kevésbé kritikus	A közösségi aktivitás és az önkéntes bázis szerkezete átalakulhat, ami befolyásolhatja a hagyományörző rendezvények szervezését és a kulturális örökség generációk közötti átadását
Periférikus vs. kis-középvárosi jelleg	Kis-középvárosi, intézményesített szolgáltatások	Periférikus, alacsony infrastruktúra	Nehezebb az attrakciók hálózatba szervezése és a folyamatos turisztikai működés

Forrás: saját szerkesztés

A kulturális turisztikai kínálat összevetése tovább erősíti ezt az összefüggést. A magyarországi települések intézményesült örökségi elemekkel – múzeumokkal, tájházakkal, épített örökségi helyszínekkel és országos jelentőségű fesztiválokkal – rendelkeznek, amelyek működése kevésbé érzékeny a rövid távú demográfiai változásokra.

3.6. VÁLASZOK A KUTATÁSI KÉRDÉSEKRE

A történelmi Nagykunság és a bácskai nagykun települések közösségeit elsősorban a gasztronómiai hagyományok, a pástorkultúra, a népi építészet, a vallási hagyományok és a kollektív emlékezethez kapcsolódó örökségi elemek jellemzik.

Az örökség megőrzése és továbbadása ugyanakkor eltérő módon valósul meg. A történelmi Nagykunságban inkább az intézményesült örökségvédelem, míg a bácskai közösségekben a közösségi hagyományörzés és az identitástudat jelent erősebb rezilienciaforrást. A nagykun identitás mindkét térségben fennmaradt, de a diaszpórában élő közösségekben a kollektív emlékezet és a kisebbségi létből fakadó összetartozás tudatosabb identitásörzést eredményez.

A kulturális örökség turisztikai hasznosíthatóságát elsősorban az örökségi elemek értéke, azok interpretációja, a turisztikai infrastruktúra, valamint a helyi közösségek demográfiai és társadalmi állapota befolyásolja.

A kulturális örökség turisztikai értelmezése erősítheti a nagykun közösségek identitását és kulturális rezilienciáját, ugyanakkor ennek fenntarthatósága a közösségek demográfiai stabilitásától és a generációk közötti tudásátadás biztosításától függ.

4. Diszkusszió

A kutatás eredményei hozzájárulnak a kulturális örökségturizmus és a periférikus térségek rezilienciájáról szóló diskurzushoz: a kulturális örökség turisztikai értéke nem kizárólag az örökségi elemek meglététől, hanem azok társadalmi beágyazottságától és továbbörökítésének képességétől függ. A vizsgálat igazolta a korábbi kutatások azon megállapításait, amelyek szerint a kulturális örökség a vidéki térségekben egyszerre jelent identitásforrást és fejlesztési erőforrást (TIMOTHY 2011, RICHARDS 2021), ugyanakkor kiegészíti azokat azzal, hogy a demográfiai folyamatokat a kulturális turizmus fenntarthatóságának egyik meghatározó tényezőjeként értelmezi.

A Nagykunság és a bácskai nagykun közösségek összehasonlítása azt mutatta, hogy a közös történelmi eredet ellenére az örökség fennmaradásának mechanizmusai eltérőek. A történelmi központi térségekben az örökség megőrzése elsősorban intézményi keretek között történik, míg a diaszpórákötösségek esetében az identitás tudatosabb fenntartása és a közösségi kohézió játszik meghatározó szerepet. Ez az eredmény árnyalja azt a gyakori feltételezést, hogy a kisebbségi vagy periférikus helyzet automatikusan az örökség eróziójához vezet; bizonyos esetekben éppen a veszélyeztetettség érzése erősítheti az identitásalapú örökségvédelmet.

A kutatás egyik legfontosabb megállapítása, hogy a kulturális turizmus rezilienciája szoros kapcsolatban áll a demográfiai rezilienciával.

A népességfogyás, az elöregedés és a fiatal generációk elvándorlása nem csupán társadalmi probléma, hanem közvetlen veszélyt jelent az immateriális örökség továbbadására is. A hagyományörző tevékenységek, fesztiválok és közösségi események fenntartása ugyanis aktív helyi szereplőket igényel. Ez alapján a kulturális turizmus fejlesztése önmagában nem elegendő a periférikus térségek revitalizációjához; annak a helyi közösségek megtartását és generációs megújulását támogató komplex területfejlesztési stratégiákba kell illeszkednie.

A kutatás továbbá rámutatott arra, hogy a határon átnyúló kulturális örökség nem csupán közös múltként értelmezhető, hanem turisztikai együttműködési lehetőségként is. A Nagykunság és Bácska közötti történelmi migrációs kapcsolatok tematikus kulturális útvonalak, közös rendezvények és digitális örökségi platformok alapját képezhetik. A közös narratíva kialakítása ugyanakkor érzékeny interpretációt igényel, amely nem homogenizálja a közösségeket, hanem bemutatja az örökség helyi adaptációinak különbségeit is.

5. Következtetések

A kutatás igazolta, hogy a nagykun kulturális örökség jelentős, de eltérő módon hasznosítható turisztikai erőforrást jelent a történelmi Nagykunság és a bácskai közösségek számára. Az eredmények alapján a kulturális örökség turisztikai értékét nemcsak az épített és tárgyi örökségi elemek, hanem elsősorban az azokat hordozó közösségek identitása, tudásátadási képessége és társadalmi rezilienciája határozza meg.

A kutatás legfontosabb tudományos hozzájárulása annak igazolása, hogy a kulturális turizmus fenntarthatóságának egyik alapfeltétele a demográfiai stabilitás. A népességfogyás, az elöregedés és az elvándorlás hosszú távon nemcsak a helyi társadalmakat gyengíti, hanem az immateriális kulturális örökség fennmaradását és turisztikai interpretációját is veszélyezteti.

A vizsgálat gyakorlati következtetése, hogy a nagykun örökség turisztikai fejlesztése során a hangsúlyt nem csupán új attrakciók létrehozására, hanem a meglévő kulturális értékek közösségi alapú bemutatására, generációk közötti átadására és határon átnyúló együttműködések kialakítására kell helyezni. A digitális örökségkövetítés, a tematikus útvonalak és az élményalapú interpretáció olyan eszközök lehetnek, amelyek növelhetik a nagykun kulturális örökség láthatóságát és hozzájárulhatnak a periférikus térségek kulturális rezilienciájának erősítéséhez.

Köszönetnyilvánítás

Köszönetünket fejezzük ki a karcagi, kisújszállási, bácskossuthfalvai és pacséri közösségeknek, önkormányzatoknak és civil szervezeteknek az együttműködésükért, a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem (MATE) Kutatási Kiválósági Programjának, a Debreceni Egyetem Publikációs Tudománytámogatási Programjának, valamint a Kisújszállás Városi Ösztöndíj Alapítványának a támogatásáért.

Felhasznált irodalom

- ASHWORTH, G. J. – LARKHAM, P. J. (2013): *Building a new heritage: Tourism, culture and identity in the new Europe*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203068564>
- BACSI Z. – TÓTH É. (2020): A világörökségi helyszínek kapcsolata a turisztikai versenyképességgel. *Turizmus Bulletin*. 20(1). pp. 15–24. <https://doi.org/10.14267/TURBULL.2020v20n1.2>
- BARTHA J. (2018): *Keleti örökség a Nagyikunág népi kultúrájában*. Nagyikun Hagyományörző Társulás, Kisújszállás.
- BARTHA J. (2016): A juh a törökségi kultúrában. *Tisicum – a Jász-Nagyikun-Szolnok megyei múzeumok évkönyve*. XXV. Damjanich János Múzeum, Szolnok. pp. 427–435.
- DUCZA L. (2013): A gazdaság változása 1717 után. In: Tóth A. (főszerk.): *Kisújszállás város története a legrégibb időktől 2012-ig*. Kisújszállási Városvédő és -Szépítő Egyesület, Kisújszállás. pp. 127–166.
- GARROD, B. – FYALL, A. (2000): Managing heritage tourism. *Annals of Tourism Research*. 27(3). pp. 682–708. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(99\)00094-8](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(99)00094-8)
- HARDI T. (2004): Az államhatárokon átnyúló régiók formálódása. *Magyar Tudomány*. 49(9). pp. 991–1001.
- HARDI, T. – KUPI, M. – OCSKAY, GY. – SZEMERÉDI, E. (2021): Examining cross-border cultural tourism as an indicator of territorial integration across the Slovak-Hungarian border. *Sustainability*. 13(13). 7225. <https://doi.org/10.3390/su13137225>
- KISS G. (1959): Kisújszállás története a 18. század végéig. A Damjanich János Múzeum közleményei 2. Damjanich János Múzeum.
- KOVÁCS T. – RUSZKAI CS. – VASVÁRI M. (2025): Veszteségtérképezés egy belső perifériás magyar térségben, a Nagyikunágban. *Földrajzi Közlemények*. 149(1). pp. 23–41. <https://doi.org/10.32643/fk.149.1.3>
- MICHALKÓ G. – KENESEI ZS. – KISS K. – KOLOS K. – KOVÁCS E. – PINKE-

- SZIVA I. (2018): Társadalmi innováció a turizmus kontextusában. *Turizmus Bulletin*. 18(1). pp. 45–54. <https://doi.org/10.14267/TURBULL.2018v18n1.5>
- ÖRSI J. (2010): Hagyományörzés, hagyományteremtés a Nagyikunágban. *Jáskunág*. 53(1/2). pp. 114–119.
- PALUSEK E. (2025): A vajdasági magyarok demográfiai helyzetének ismertetése a 2022-es szerbiai népszámlálás adatainak feldolgozásán keresztül. *Kisebbségi Szemle*. 10(1). <https://doi.org/10.62153/ks.2025.1.pe>
- RICHARDS, G. (2021): *Rethinking Cultural Tourism*. Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781789905441>
- RUIZ-BALLESTEROS, E. (2011): Social-ecological resilience and community-based tourism. An approach from Agua Blanca, Ecuador. *Tourism Management*. 32(3). pp. 655–666. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2010.05.021>
- SMITH, M. K. (2015): *Issues in Cultural Tourism Studies*. Routledge, London. <https://doi.org/10.4324/9781315767697>
- STOCKDALE, A. (2016): Contemporary and “Messy” Rural in-migration Processes: Comparing Counter-urban and Lateral Rural Migration. *Population, Space and Place*. 22. pp. 599–616. <https://doi.org/10.1002/psp.1947>
- SULYOK J. – MADARÁSZ E. – LŐRINCZ K. (2024): Házhoz megy a kultúra – A kultúrafogyasztás területi aspektusai a magyar lakosság körében. *Turizmus Bulletin*. 24(4). pp. 12–24. <https://doi.org/10.14267/TURBULL.2024v24n4.2>
- TÁLASI I. (1977): *Kiskunág*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
- TIMOTHY, D. J. (2011): *Cultural Heritage and Tourism: An Introduction*. Channel View Publications. <https://doi.org/10.21832/9781845411787>
- TÓTH A. (2013): A város általános földrajzi jellemzői. In: Tóth A. (főszerk.): *Kisújszállás város története a legrégibb időktől 2012-ig*. Kisújszállási Városvédő és -Szépítő Egyesület, Kisújszállás. pp. 9–82.

Internetes források

- ESPON (2017): *Policy Brief: Shrinking Rural Regions in Europe*. ESPON, Luxembourg. <https://archive.espon.eu/sites/default/files/attachments/ESPON%20Policy%20Brief%20on%20Shrinking%20Rural%20Regions.pdf>, Letöltve: 2026. július 21.
- EUROPEAN COMMISSION (2022): *Cultural Heritage in Action: Sharing solutions in Europe*. Brussels: European Union. <https://www.heartsminds.eu/culturalheritageinaction/#page=2>, Letöltve: 2026. július 21.

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (KSH)
(2025): <https://www.ksh.hu/>, Letöltve: 2026.
január 6.

STATISTICAL OFFICE OF THE REPUBLIC OF
SERBIA (2025): <https://www.stat.gov.rs/en-us/>,
Letöltve: 2026. január 6.

UNESCO (2003): *Convention for the Safeguarding
of the Intangible Cultural Heritage*. [https://ich.
unesco.org/doc/src/15164-EN.pdf](https://ich.unesco.org/doc/src/15164-EN.pdf), Letöltve:
2026. július 20.